

Il-Ħuttafa

numru 114

Jannar - Frar 2013

Zagħrun

Hej Huttaf !

Garni tal-Pipa
Friar's Cowl

Għalkemm Malta żgħira, xorta għandna flora u fauna sinjura.

Per eżempju għandna pjanti kważi daqs kemm għandhom l-Ingilterra, pajjiż hafna ikbar minn tagħna.

Mill-fawna wkoll m'aħniex neqsin. Veru li m'għandniex ċriev u volpi u skwirils bħalma hemm mal-Ewropa kollha, imma jekk inżommu għajnejna miftuħin sew nindunaw li annimali għandna wkoll. Il-problema hi li hafna minnhom huma żgħar, bħall-insetti, eċċ. u kultant trid tftitxhom biex tinduna li qegħdin quddiem għajnejk!

Waħda mill-iktar għodod importanti tan-naturalist hija l-paċenzja. Jekk m'għandekx din ma tistax tkun naturalist. Imma intom wara kolloxx membri ta' Klabb Huttaf, mela xi ftit jew wisq intom kollha naturalisti!

Fin-natura dejjem hemm x'tiġħallem, imma mhux biss. Hemm ukoll x'tiskopri. Għalkemm Malta żgħira u fiha jgħixu hafna nies, tiskanta kif kultant insibu affarijiet li jkun għadu ma sabhom hadd! Għad baqa' annimali u pjanti li għadna ma nafux bihom, annimali u pjanti li qed jistennew lil xi hadd jiskoprihom u jagħtihom isem (araw paġna 3).

Min jaf, forsi xi hadd minnkom li qed taqraw għad xi darba jsib jew issib pjanta jew annimal ġdid! Taqtgħux qalbkom. Id-dinja tan-natura qed tistennekom :) Ċaw ċaw.

Min jaf, forsi xi hadd minnkom li qed taqraw għad xi darba jsib jew issib pjanta jew annimal ġdid! Taqtgħux qalbkom. Id-dinja tan-natura qed tistennekom :) Ċaw ċaw.

Victor
Victor Falzon
I-Editur

mal-faċċata

Iż-żagħrun (hawthorn) ma tantx huwa komuni f'Malta. Huwa arbuxxell sabiħ li jwaqqa' weraq fix-xitwa. Jagħmel frott żgħir aħmar, u meta jwaqqa' l-weraq il-frott iktar jispikka, u jagħti dehra sabiħa. L-għasafar jiġġennu għall-frott taż-żagħrun.

Ritratt ta' Desirée Falzon

il-Kontenut

Editorjal	2
Aħbarijiet	3
Mid-dinja	4
X'nista' nara tgħid?	5
Avviżi	5
Attività	6
Intervista ma' fjura	6
Fjuri jew insetti?	7
Arti	8
Paġna Falko	9
Natura 2000	10

il-Kumitat

ġenerali

Kathleen Mamo (kap) • Jason Aloisio • Chris Cachia Zammit • Desirée Falzon • Victor Falzon

Falko

Martin Austad (kap) • Anne-Marie Austad • Chris Cachia Zammit • Nicholas Galea • Timothy Micallef • Steve Zammit Lupi

il-Kuntatt

indirizz
BirdLife Malta
57/28 Triq Abate Rigord
Ta' Xbiex XBX 1120
tel 21347644 / 21347645 / 21347646
imejl info@birdlifemalta.org
imejl tal-magażin
il-huttafa@birdlifemalta.org
websajt www.birdlifemalta.org

il-Klabb

Klabb Huttaf huwa t-taqsimta ta' BirdLife Malta għall-membri ta' taht it-18-il sena. Il-Klabb jorganizza harġiet fil-kampanja, żjarat f'riservi naturali, mixjiet, harġiet bilanċa, u naghmlu wkoll xogħol ambjentali. Kull xahrejn noħorġu wkoll il-magażin *Il-Huttafa* li l-membri jirċievu d-dar bil-posta. Bħalissa fil-Klabb qegħdin xi 1000 membru. Shubija fi Klabb Huttaf hija €7 fis-sena.

©BirdLife Malta, Frar 2013
Disinn u produzzjoni Victor Falzon
Stampat għand Poulton's Print Shop

zakak abjad
white wagtail

L-ikbar total kien 7761 fis-sena 2009

Kif taf?

Għax naf naqra, mhux bhalek!

Sebat elef reqdin!

Kull sena l-BirdLife tagħmel *roost count* taz-zizka bojod. *Roost* hija l-post fejn grupp ta' ghasafar jingabru biex jorqdu. *Roost count* hija meta tgħodd kemm hemm ghasafar f'dik ir-roost.

Fil-ħarifa jaslu Malta ħafna zizka bojod. Dawn jieqfu jistrieħu tikka, imbagħad ikompli l-vjaġġ lejn l-Afrika. Imma mhux kollha jitolqu: skoss minnhom jibqgħu Malta u jgħaddu x-xitwa magħna. Bi nhar jinfirxu mal-kampanja, pjazez, btieħi tal-iskejjel, ifittxu insetti jew xi farka hobż x'jieklu. Imma filgħaxija z-zizka għandhom drawwa ħelwa li jingabru f'numru kbir biex jorqdu flimkien x'imkien għall-kenn.

F'Malta l-ikbar *roost* taz-zizka bojod qiegħda l-Belt Valletta. Għalhekk fid-19 Jannar 2013, iltaqgħu wara nofsinħar 15-il membru tal-BirdLife u tqassmu madwar is-swar tal-Belt. Ma'

nżul ix-xemx iz-zizka bdew deħlin itiru lejn ir-roost, u l-membri bdew jgħodduhom. Wara, qabblu n-numri u tellgħu total ta' **7108 zakak abjad**. Dan kien it-tielet l-ikbar total minn kemm il-BirdLife ilha tgħodd iz-zizka.

Grazzi lil seħibna Denis Cachia li organizza din l-attività.

Għal ħafna snin iz-zizka bojod kienu jorqdu dejjem fis-siġar tal-fikus fi Pjazza Assedju, imma fl-2010 xi għaref żabar dawn is-siġar u gābhom qishom skeletri bi troffa žghira weraq fuq nett. S'intendi meta waslu z-zizka dik ix-xitwa tħawdu għax ir-roost tagħhom kienet sparixxiet! Imma b'xorti tajba sabu post viċin (wara l-kantuniera!) fi Triq San Ġwann, fejn ukoll hemm xi siġar kbar. Issa tista' tgħid kollha hemm qed jorqdu.

L-iktar li daħlu zizka bojod kien mill-**punent, lbiċ, nofsinħar** u **majjistral** tal-Belt. Dan jiġri dejjem u r-raġuni hija ovvja: għax matul il-gurnata z-zizka jinfirxu fil-kampanja jfittxu l-ikel. Għalhekk filgħaxija l-ghasafar li jtiru lejn il-Belt jiġu min-naħat fejn hemm l-art. Mit-**tramuntana, grigal** u **lvant** ma jiġux għax dawk in-naħat baħar biss hemm, u mix-**xlokk** jidhlu ftit għax dik in-naħa ftit hemm art.

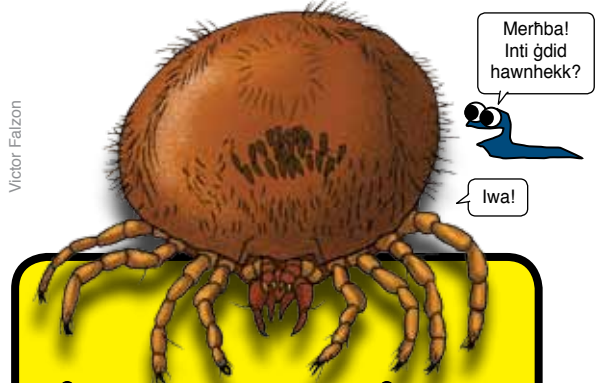
F'pagna 7 hemm iktar fuq l-orkidi.

Il-Ġganta

L-orkida kbira (giant orchid) hija l-ikbar orkida ta' Malta u hija wkoll fost l-iktar rari. Tikber fix-xagħri, u għalkemm minn dan l-ambjent għandna mhux ħażin, ftit ħafna huma l-postijiet fejn hemm roqgħa minn dil-gmiel ta' fjura. Tiftaħ il-fjuri fix-xitwa, u fir-ritratt taraw waħda li fetħet proprju din ix-xitwa.

Raymond Galea

Merħba! Inti ġdid hawnhekk?

Iwa!

Victor Falzon

Żghir imma Ġdid

Ftit ilu f'Malta nstabtet speċi ġdida ta' animal. Timmaġinawx xi animal daqs žiemel... jew daqs kelb... jew daqs dubbiena. Huwa animal žghir ħafna jgħidulu akari (bl-Ingliż *mite*) u huwa mill-familja tal-brimb, skorpjuni u qurdien.

X'inhu l-ambjent tiegħu? Widien? Xtut? Xejn minn dan, dan l-animal jgħix fuq ġisem il-wiżgħa tal-kampanja (moorish gecko)! Anzi jidher li jippreferi jgħix fuq moħħ il-wiżgħa! Mela kemm hu žghir! Ara, 10 minnhom joqogħdu komdi fuq ras ta' labra!

Dan l-akari mhux talli huwa ġdid u 'endemiku għal Malta, imma huwa ġdid ukoll għax-xjenza, u għalhekk kien għadu bla isem. Issa semmewh **Akari t'Esther** (*Esther's gecko mite Geckobia estherae*) u ssemma għal Esther Sciberras. Esther għenet ħafna lill-ħabib tagħna Arnold Sciberras fl-iskoperta u r-riċerka ta' dan l-animal.

Proset Esther, proset Arnold!

'endemiku. Animal jew pjanta li ssibhom biss f'post jew reġjun wieħed, u mkien iktar fid-dinja.

Dawn l-aħbarijiet u anke ta' pagna 4 tajbin biex tużawhom l-iskola fl-Attività JUNIOR JOURNALIST (Dinja Waħda)

Dinja Waħda hija kampanja edukattiva ambjentali li qed titmexxa fl-iskejjel minn BirdLife Malta u Bank of Valletta, bl-għajjuna tal-Ministeru tal-Edukazzjoni.

X'għandna mid-dinja?

Dennis Falzon

Għali fil-Mali

 Fl-aħbarijiet spiss nisimgħu bil-gwerer, u nisimgħu kemm nies korrew u mietu. Awejjeġ tal-waħx. Hadd però ma jsemmi wkoll kemm animalali jmutu b'riżultat ta' dal-ġlied. Bħalissa hemm l-inkwiet f'pajjiż Afrikan jismu **Mali**. Hemmhekk jgħixu grupp iljunfanti - forsi xi 350 b'kollox - proprju fuq medda art fejn il-Franċiżi qegħdin bħalissa jibbumbardjaw. Mhux biżżejjed għandhom problema bil-kaċċaturi u bin-nixfa tad-deżert. Nisperaw li ma ddumx ma terġa' ssaltan il-paċi fil-Mali.

Fl-2012, kaċċaturi qatlu tlieta minn dawn l-iljunfanti tal-Mali.

Kienu mitejn biss

 Kollha smajtu bil-kiwis, dawġ l-għasafar strambi ta' **New Zealand**. L-aktar speċi rari fosthom hija **r-rowi**, li fl-1998 kien baqa' inqas minn 200 minnhom. Il-problema kienet li l-flieles tiegħu kienu qed jattakkawhom firien u *stoats* (tip ta' ballotra). Għalhekk rejngers mid-Dipartiment tal-Ambjent ta' New Zealand bdew jgħbru l-bajd tar-rowi, ifaqqsu fil-magħluq u jrabbu l-flieles sakemm jikbru biżżejjed biex jiddefendu ruħhom, imbagħad jitolquhom. Bis-saħħa ta' dal-proġett in-numru ta' rowi illum tela' għal 400.

Fid-dinja jeżistu 5 speċi ta' kiwi, u kollha jgħixu New Zealand.

Meta en... endemici!

Bravul!

Bla firien aħjar

 Wara sena jithabtu, tim ta' esperti rnextielhom jehilsu l-gzejjer **Palmyra (USA)** minn 30,000 far iswed. Dawn il-firien, li ddaħħlu mill-bniedem xi 70 sena ilu, kienu qed jagħmlu herba mill-flora u fauna ta' dan l-'atoll, bħal grancijiet, tajr tal-baħar, insetti, anke żrieragħ u pjanti ²indigeni u rari. Il-firien kollox kienu qed jieklu! Issa li Palmyra tbatlet għal kollox mill-firien, in-natura bdiet tirkupra. Per eżempju diġà qed jidhru iktar *fiddler crabs* jgħru max-xtut.

Jiii-haa!

Sorpriza Sabiħa

 Fuq il-fruntiera bejn il-**Bolivja** u l-**Perù** hemm il-Madidi-Tambopata Landscape, biċċa art ikbar minn Sqallija, li fiha l-foresta tropikali hija protetta. Ftit ilu, studjużi ħadu sorpriza sabiħa meta sabu li f'din l-art hemm jgħixu mal-14,500 **lowland tapir**. Dan huwa numru ħafna ikbar ta' tapiri milli kienu qed jobsru, prova ta' kemm jiswew artijiet fejn in-natura tkun protetta mill-ħsarat li jagħmlu n-nies. Barra tapiri, fil-Madidi hemm ukoll iktar minn 1000 speċi ta' għasafar u 200 speċi ta' mammiferi!

Dat-tapiti kollha x'jambuhom?

¹atoll. Gżira jew grupp gzejjer baxxi forma ta' kullana madwar roqgħa baħar baxx. L-atolli jiffurmaw minn qroll u ssibhom f'ibhra tropikali.
²indigeni. Animal jew pjanta li minn dejjem kien jgħix f'ċertu post, jgħifieri ma jkunx għabhom hemm il-bniedem. Huwa l-kontra ta' aljen

Tapiri, mhux tapiti, gonta ta' gidra!

Oops! Naħseb waqagħli xi ħaġa!

Ritratt tajeb li juri tiġieġa tal-baħar (coot) li donnha waqgħetilha siegħa! Imma serrħu raskom ħadd ma wegġa' :) Kif żgur indunajtu hemm *zewġ* għasafar, imma ta' wara għadha kemm għodsot taħt wiċċ l-ilma. Dak kollox!

Ir-ritratt ħadu seħibna Ray Galea fir-riserva naturali tal-Għadira.

X'nista' nara tgħid?

jikteb Jason Aloisio

Monakella Prima

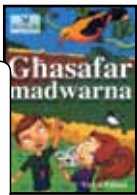
Ringed Plover

Charadrius hiaticula

Għal min għadu jibda l-berdwoċing, dan l-għasfur jaf johloq f'tit tal-problemi biex tagħrfu fiċ-ċert, għax jixbah ferm lill-monakella. Hu f'tit ikbar fid-daqs, m'għandux iċ-ċirku isfar madwar għajnejh, il-maskra tal-wiċċ differenti u saqajh orangjo (tal-monakella roża). Għall-kuntrarju tal-monakella, il-monakella prima qatt ma nafu li bejjet f'Malta.

Il-monakella prima tidher fi żmien il-passa, u r-riserva tal-Għadira u s-Salina huma l-aħjar postijiet fejn tfittixha. Tqatta' x-xitwa fl-Afrika, u titla' fin-naħat ta' fuq tal-Ewropa u tal-Kanada biex tbejjet. Il-bejta tibniha fl-art u ġeneralment fil-miftuħ. Biex ma jagħtix fil-għajn, il-bajd għandu kamufflaxx tajjeb.

Ikun safrani b'hafna tikek suwed u griži. L-ambjent tal-monakella prima huwa x-xtut miftuħa minn fejn tnaqqar insetti, dud u krustaċi ċkejknin.

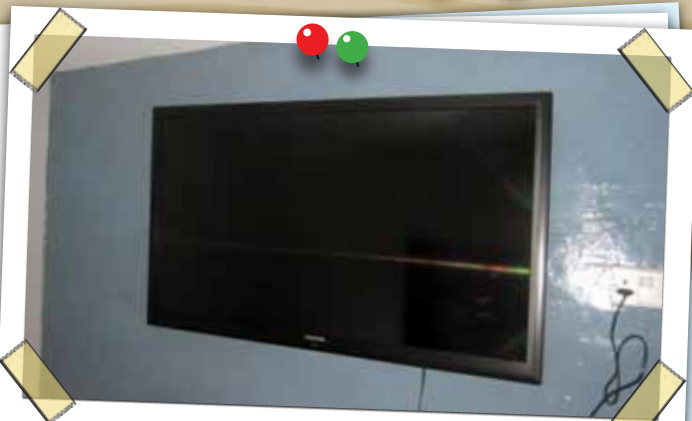
It-tpingija mehuda mill-ktieb **Għasafar Madwarna**, li huwa miktub apposta għat-ftal. Dal-ktieb jiswa €5 u tista' tixtrih minghand il-BirdLife jew mir-riservi naturali tal-Għadira jew Is-Simar.

U min għadu ma xtrahx ihaffer għax kważi spiċċalna.

U eija man hollni! Mhix ċajta ta! Jekk jaqbadni l-Editor jizbranani.

Fahhahha nihhi hahhahha

AVVIŻI

Biex nissendikaw!

Bil-flus li ngħabru mill-Mixja Maratona tas-sena l-oħra stajna ngħinu biex inxtraw żewġ televixins flatscreen kbar kif ukoll żewġ kameras tar-ritratti. Dan l-apparat qed narmawh fir-riservi tal-Għadira u s-Simar biex inkunu nistgħu niffilmjaw bil-moħbi l-għasafar fuq il-bejta u nosservawhom mill-bogħod fuq l-iskrin.

Cool hux!

Kalendarju 2013

Xtrajtuh il-kalendarju l-ġdid tal-BirdLife? Baqa' xi f'tit u issa qiegħed €2.

Tistgħu tixtruh mill-uffiċċju tal-BirdLife f'Ta' Xbiex jew mir-riservi tal-Għadira u s-Simar. Jew bil-posta billi tibagħtu ċekk ta' €2.30 (pagabbli lil BirdLife Malta) fl-indirizz fuq paġna 2.

Iktar dettalji fil-karta sponsor li tasallikom ma' dal-magazin.

Reggħet waslet il-Mixja t-Twila

Kif tafu dawk li ilkom membri, f'Marzu ta' kull sena jkollna l-mixja maratona. Dil-mixja nagħmluha l-ewwelnett biex nieħdu gost bin-natura tar-rebbiegħa. Fl-inħawi tad-Dwejra, Binġemma u San Martin hemm koèè kampanja sabiħa. Għalkemm tikka twila, ir-rotta komda għax tlajja' ma fiha kważi xejn.

Imma dil-mixja nagħmluha wkoll biex niġbru xi haġa tal-flus biex nixtru xi apparat għall-BirdLife. Dis-sena ħa niġbru biex nixtru apparat fotovoltajku biex jagħmel l-elettriku mix-xemx u jaħżnu f'batteryja. Dan l-apparat ħa nużawh fiè-è centru tar-ringing li għandha l-BirdLife fuq Kemma.

Data il-Fladd 24 Marzu 2013
Niltaqgħu 8.30am
Post id-Domus Romana, ir-Rabat Nispièèaw xi 1pm
Èibu x'tiekl u x'tixorbu
Iġġibux tkaken u toqol zejjed!
Merħba *membri, familji u ħbieb

*Tfal taht it-8 snin irid jiġi u jibqa' magħhom xi hadd kbir.

Ejjew imxu u gawdu l-kampanja u l-kumpanija.

Narawkom!

Il-mixja twila ftit iktar minn 10km.

Ara x'par żarbun xtrajt għall-mixja, man!

Prosit! Fejn ha tilbsu? F'rasek?

Dakinhar inqasmmu l-istiker I ♥ Klabb Fluttaf numru 8.

Intervista ma' Fjura

14

Il-Qarsu
Cape Sorrel

X'jismek?
Jien għandi żewġ ismijiet: qarsu u ħaxixa Ingliża.

Għaliex jgħidulek qarsu?
Għax hawn min għandu vizzju jaqtagħni u joqgħod imexmixli z-zokk, li għandu togħma qarsa!

U għaliex ħaxixa Ingliżi?
Miniex èerta. Hemm min jgħid li wasalt Malta mal-wasla tal-Ingliżi u hemm min jgħid li kienet gabitni Malta waħda Ingliża.

Èabitek minn fejn?
Jien 'aljena mill-Afrika t'Isfel!

Possibli? Daqs kemm int komuni!
Mela xhiex! It-trikk tiegħi hu li mal-għeruq inkabbar bħal basal žgħir li minnu jikbru iżjed pjanti bħali.

Għandek xi problemi?
Biex inkun onesta, naħseb iktar jien qed inkun problema għal pjanti oħrajn!

X'affarijiet dawn! Għaliex?
Èeqq, għax tant nifrex u niksi kullimkien li ma tantx inħalli post għal fjuri oħrajn. Imnalla ngħix ftit xhur biss, għax kieku Malta foresta sħiħa ta' qarsu tkun!

Èeħe allaħares! Èaw u saħħa. Èaw ħi, take care.

*Aljen. Anni tal-jew pjanta li ma jkunx tal-post imma jkun iddahhal minn art jew reġun ieħor.

Fjuri jew insetti?

Mal-ewwel daqqa t'għajn forsi taħsibhom naħla jew ħanfusa fuq fjura. Imma mbagħad tersaq biex tiflihom aħjar u tinduna li kollha huma fjuri! Kos, anke l-fjuri jidhqu bina kultant. Mhux biss, imma fin-natura dawn il-fjuri jidhqu anke bl-insetti stess!

Merħba fid-dinja tal-orkidi!

F'Malta għandna mat-30 speċi ta' orkidi, u dawn t'hawnhekk huma sitta minnhom. Biex jigbdu l-insetti lejhom, waħda mill-petali ta' dawn il-fjuri tkun qisha insett. Din jarawha insetti ta' vera u jaħsbu li fuq il-fjura hemm naħla. L-insetti jinzlu fuq dawn il-petali biex jinnamraw mal-'insett', li ma jkun insett xejn! U bla ma jafu jdakkru l-fjura.

Victor Falzon

Brimba Sewda ta' Malta
Maltese spider orchid

Din endemika għal Malta, jigifieri tikber hawn biss.

Alex Casha

Din waħda mill-iktar orkidi rari ta' Malta.

Żunzana
yellow bee orchid

L-orkidi jikbru l-iktar fix-xagħri, u huma pjanti baxxi...

Victor Falzon

Naħla
bumblebee orchid

...u issa l-aħjar żmien biex tara skoss minnhom.

Victor Falzon

Brimba Sewda
early spider orchid

Minbarra fil-forma, l-orkidi jimitaw l-insetti anke fil-kulur u d-dehra. Per eżempju din tleqq bħall-qoxra tal-ħanfusa...

... u din bellusija bħan-naħal.

Alex Casha

Dubbiena Kaħla
mirror orchid

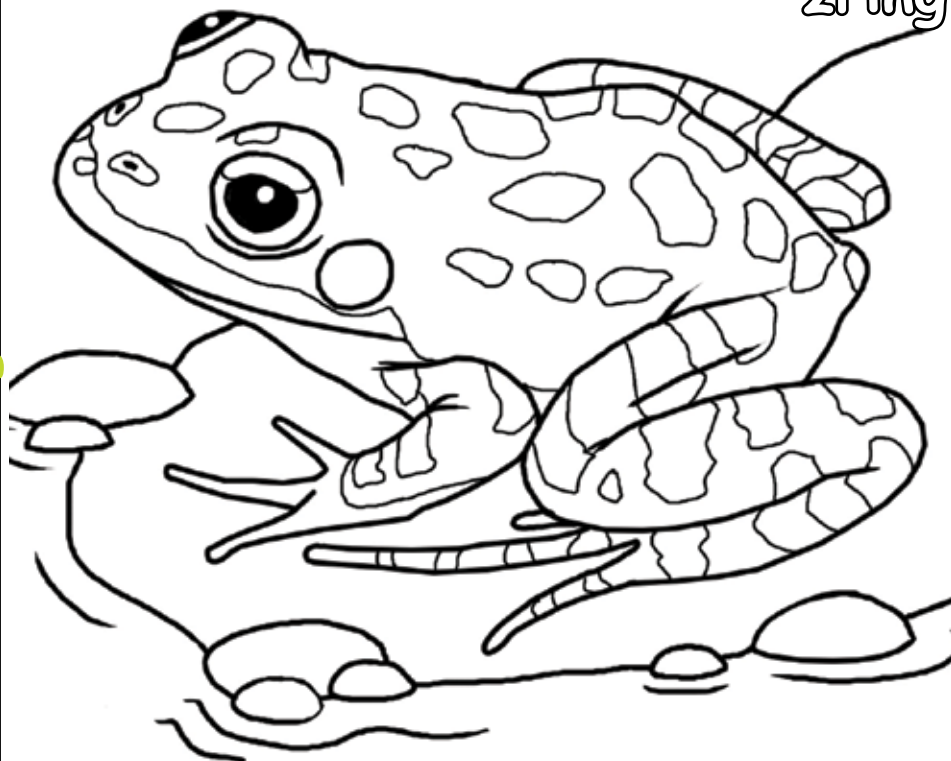

Alex Casha

Dubbiena
brown orchid

Victor Falzon

Żringġ

Ibagħtulna tpingija u r-ritratti li tiegħu tan-natura (mhux pets jew pjanti kultivati) halli ngibuhom l-kom f'dil-paġna. Basta jkunu xogħol veru tagħkom. Tistgħu tibagħtuhom jew bil-posta jew imejl.

indirizz
BirdLife Malta
57/28 Triq Abate Rigord
Ta' Xbiex XBX 1120
imejl
il-huttafa@birdlifemalta.org

*Materjal li tibagħtulna bil-posta ma nkunux nistgħu nibagħtu l-kom lura.

Fix-xitwa jidhol hafna gawwi idur fil-Port il-Kbir u ta' Marsamxett. Spiss ipogġu wkoll fuq dgħajjes u baġi. Bi ftit paċenzja tista' tigbdilhom ritratti tajbin, speċjalment jekk għandek kamera b'żum. Postijiet bħal Ta' Xbiex u l-Pietà tajbin biex tipprovalhom. Good luck.

Gawwija Rasha Kannella
 Francesco Tanti (5)

20 Jannar 2013. Ritratt tal-membri li marru l-harġa tal-Klabb għall-Munxar. Kienet mixja helwa u gawdejna ftit berah u veduti tas-sisien bojod iellxu li hemm f'dawk l-inħawi. Grazzi lil-Leaders Janet, Lucienne, Sivie u Tonio.

ARTITASKYA

Kartun ieħor ta' Askya Pizzuto (17)

Gawwija Prima

Flehe f'dil-paġna l-gawwija prima għandha kartun u faċċata għandha ritratt.

Xtaqt immur imma kelli x'nagħmel dak inhar...

Tigdi bix. Rieqed u tonhor kont, ja xkora għażż!

Sivie Cauchi

Membri tal-Falko jistghu jattendu hargiet taż-żgħar?

Mela xhiex!

Hbieb żgħażaġh!

Ftit granet ilu kellna l-ewwel attività tal-Falko, u nista' ngħid li morna tajjeb. It-temp kien perfett u għalkemm konna grupp żgħir, xorta hadna hafna gost matul il-mixja fil-Majjistral. Osservajna xi

ghasafar ukoll fosthom **merill**, **bufula ħamra**, **buċaqq tax-xitwa**, **alwetta** u **psiepes**.

Issa li r-rebbiegha qed toqrob ħsibna għal żewġ hargiet oħra. Kif tafu, hafna speċi tal-ghasafar ipassu f'dawn ix-xhur u numru sabiħ minnhom iqattgħu xi ftit żmien fil-gzejjer tagħna. Uħud anki jibqgħu magħna biex ibejtu. Għalhekk żgur ha jkollna varjetà kbira u interessanti ta' dawn l-ghasafar x'naraw.

Nixtieq ukoll ngħaddikom messaġġ qasir. Kultant niltaqa' ma' żgħażaġh interessati fin-natura u jkollhom xewqa li jibdeu jitgħallmu iżjed fuqha. Minn esperjenzi personali naf li biex isseħħ dix-xewqa mhux biss trid iż-żmien, imma hemm bżonn li tagħmilha m'oħrajn li għandhom iżjed esperjenza fl-istess passatemp, fil-kas tagħna fil-berdwoċing. Mingħajr teamwork diffiċli tagħraf kemm huwa speċjali u sabiħ l-ambjent naturali tagħna. Il-Falko qed tagħti l-opportunità biex minn żoġġitkom titgħallmu tiskopru u tippoteġu n-natura ma' persuni responsabbli ta' mparkom.

Narakom!

Timothy
Timothy Micallef
Leader

Falko hija t-taqsimha għaż-żgħażaġh ta' Klabb Fluttaf. Il-membri li għandhom 13-il sena jew iktar awtomatikament isiru membri fil-Falko. Għalihom il-Falko torganizza attivitajiet apposta, li jithabbru f'din il-paġna.

Mixja l-Qammieħ

Il-gawwija prima tbejjet fuq Filfla, imma tidher madwar ix-xtut ta' Malta kollha
Ritratt ta' Chris Cachia Zammit, wiehed mil-Leaders tal-Falko

Il-Qammieħ qiegħed hdejn il-ponta ta' fuq ta' Malta. Biex naslu hemm ha ngħaddu minn Foresta 2000, minn hdejn it-Torri l-Aħmar u mbagħad nimxu fl-inħawi tal-Qammieħ stess. Minbarra xi għasafar xitwin, għandna naraw ukoll xi **gawwija prima** u forsi anki l-ewwel għasafar tal-passa, bħad-**daqquqa tat-toppu** u xi **borok** li jpassu qrib il-Ponta tal-Qammieħ. U minn hemm fuq nitpaxxew b'veduti mill-isbaħ.

Data: Is-Sibt 16 Marzu 2013

Niltaqgħu: 9am hdejn l-ghassa tal-Għadira

Nispiċċaw: iċ-Ċirkewwa f'xi 1pm jew 2pm.

Ġibu ikel, xorb, żarbun għall-mixi, tromba jekk għandkom (jekk le nisselfu bejnietna).

Età: 13+

Ġurnata fuq Kemmuna

F'April ser inbakkru kmieni u naqbd u l-ianċa lejn Kemmuna. Minbarra l-mixjiet sbieħ li bi ħsiebna nagħmlu, żgur li naraw hafna għasafar. F'dawk il-ġimgħat, fuq Kemmuna l-BirdLife tkun għaddejja bi studju bir-ringing. Dan isir f'ċentru żgħir li għandha f'Wied L-Aħmar fuq dil-gżira. Għalhekk ma jonqosx li naqbz u qabza s'hemm ukoll halli naraw kif isir ir-ringing u halli r-ringers jispjegawlna l-importanza ta' dan l-istudju xjentifiku. Niżgurawkom li esperjenza unika. Titilfuhiex!

Data

Is-Sibt 20 April 2013

Niltaqgħu

7.15am fit-terminus taċ-Ċirkewwa. Tkunux tard għax il-lanċa mhux ser tistenniena!

Lura ċ-Ċirkewwa

Tard wara nofsinhar

Ġibu ikel, xorb, żarbun għall-mixi, tromba u kamera jekk għandkom

Età: 13+

Iktar taġrif fuq Kemmuna wara l-kantuniera...

Kull min ikun ġej attività Falko għandu jibgħat email fuq **falkoblml@gmail.com** jew iċempel **99214143 / 99809190**. Jekk ikollkom xi mistoqsija ikkuntattjawna wkoll, nieħdu gost nisimghu mingħandkom.

Kemmuna

Elisabeth Conrad

Fejn hi?

Kemmuna hija l-gżira żgħira li hemm bejn Malta u Għawdex. Hija t-tielet l-ikbar gżira fost il-Gzejjer Maltin.

F'din il-harġa se nagħtu ħarsa lejn Kemmuna, gżira li fiha biss xi 2.76 km² u popolazzjoni ta' xi erba' persuni biss. Ħafna minna forsi ma tantx nagħtuha importanza, hliet biex immorru ngħumu għawma hemm fis-sajf. Minkejja d-daqs żgħir tagħha, però, Kemmuna għandha ħafna x'toffri!

Blat u forum

Nibdeu ftit bil-ġeomorfoloġija, jiġifieri l-forom differenti tal-blat. Il-kosta ta' Kemmuna tipprovdi varjetà ta' ġeomorfoloġija, inkluż rđum, sisien, għerien, u ħafna elementi tipiċi tal-'karst fuq meded ta' xagħri. Insibu wkoll sistemi ta' widien, fosthom uħud li jgħidulhom rias. Rias huma widien li fformaw fl-antik minn xmajjar, u li parti minnhom illum tinstab taħt il-baħar. Dan jiġri jew għax ikun għola l-livell tal-baħar jew għax ikun niżel il-livell tal-art (per eżempju b'xi terremot). Kemmuna għandha wkoll diversi bajjiet u anke roqgħa żgħira għaram tar-ramel.

Flora u fauna

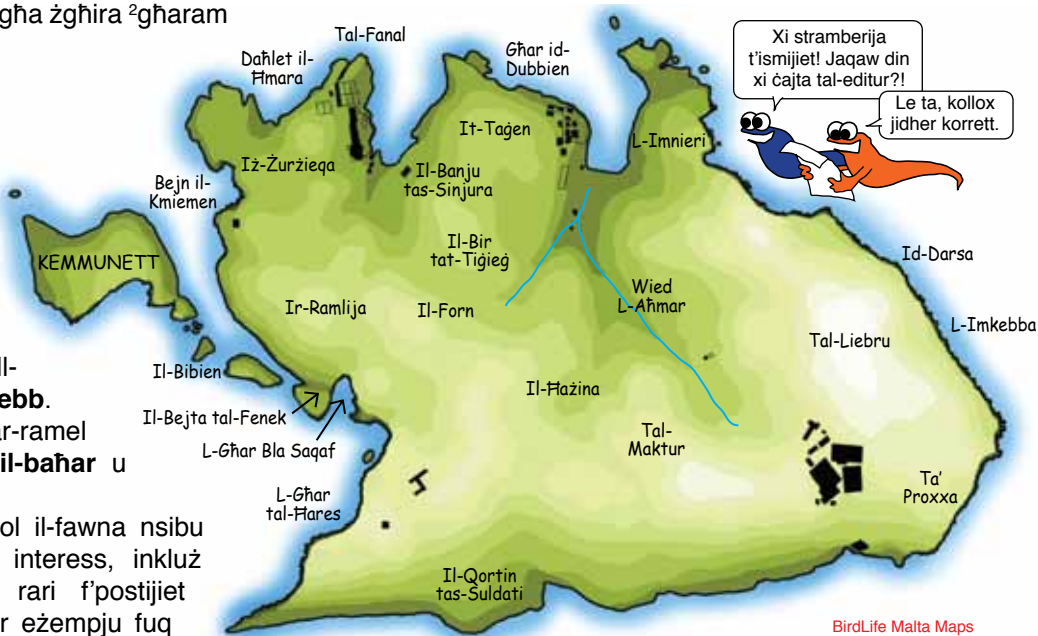
Fost din il-ġeomorfoloġija nsibu diversi speċi interessanti ta' flora, kollha addatti għal ambjenti partikolari differenti li jipprovdu dawn il-forom tal-blat. Fix-xatt, per eżempju, insibu speċi bħax-xorbett u l-limonju ta' Malta. Fuq

l-irdum u s-sisien insibu speċi bħall-kappar u x-xebb. Fuq l-għaram tar-ramel insibu l-kromb il-baħar u l-pankrazju.

Anke fejn tidhol il-fawna nsibu ħafna speċi ta' interess, inkluż speċi li huma rari f'postijiet oħra f'Malta. Per eżempju fuq

Kemmuna jgħixu 23 speċi ta' molluski tal-art. Dan huwa numru kbir meta tqis li fil-Gzejjer Maltin għandna b'kollox xi 70 speċi!

Kemmuna importanti ħafna wkoll għall-ghasafar, b'tajr tal-baħar bħač-čiefa u l-garnija, kif ukoll għasafar bħall-merill u l-bilbla, li lkoll ibejtu hemmhekk. Waqt il-passa tal-ghasafar Kemmuna toffri kenn lil diversi għasafar għajjenin biex jieqfu jistrieħu hemmhekk waqt il-vjaġġ twil tagħhom. Fost dawn ikun hemm id-daqquqa tat-toppu, il-bagħdan aħmar u ħafna buful u bekkafiki. Fil-fatt fir-rebbiegħa Kemmuna hija post ečcellent minn fejn wiehed josserva l-passa tal-ghasafar. Fuq Kemmuna ma tistax issir kačča għax hija santwarju tal-ghasafar. Kemmuna hija wkoll sit Natura 2000.

Xi stramberija t'ismijiet! Jaqaw din xi čajta tal-editor?!
Le ta, kollox jidher korrett.

Natura 2000 huma sensiela ta' postijiet madwar l-Ewropa fejn in-natura hija protetta. Hemm iktar minn 26,000 sit Natura 2000, u bejniethom jiksxu kwazi 20% tal-Ewropa.

U f'Malta kemm għandna, Profs?

Għandna 35.

Storja u bini

Imma Kemmuna mhux għan-natura biss importanti. M'għandniex spazju hawn biex nitkellmu wisq fuq l-istorja ta' din il-gżira, imma nsemmu biss xi punti ta' interess, per eżempju **l-Kappella ta' Santa Marija** hdejn il-Qala ta' Santa Marija. Din inbniet fil-³Medjuevu imma hadd ma jaf sew meta. Żgur però li hija fost l-eqdem fil-Gżejjer Maltin.

Fil-1618 il-Kavallieri bnew **it-Torri ta' Santa Marija**, li permezz tiegħu Kemmuna u l-⁴flegi bejn Malta u Għawdex setgħu jiġu mgħassa aħjar kontra l-pirati. Fi żmien il-Franċiżi Kemmuna ntużat ukoll bħala ħabs.

Fuq Kemmuna hemm ukoll **sptar qadim**, ⁵**batterija antika** (1716), ċimiterju, għassa tal-pulizija, lukanda u xi djar. Ma nistgħux ma nsemmux ukoll diversi xoghlijiet mill-bniedem

- fi żmien iktar riċenti - li għamli ħsara lill-ambjent naturali ta' Kemmuna. Per eżempju hemm razzett ikrah tal-majjali, li kien inbena mingħajr l-iċken ħsieb għall-ambjent ta' madwaru. Illum ilu s-snin mitluq, imma xorta għadu jkerrah.

Hekk kif tibda diehla r-rebbiegħa f'it gimghat oħra, nissuġġerikom li żżuru din il-gżira żgħira imma tassew interessanti!

Tibżax, f'April sejrjn ma' tal-Falko!

¹karst. Tip ta' ambjent bi blat mikxuf u mħaffer u mfellel mill-elementi. Bħax-xagħri.

²gharam tar-ramel. Munzelli naturali tar-ramel, bl-Ingliż *sand dunes*.

³Medjuevu. Żmien fil-istorja bejn wiehied u iehor mis-Seklu Tnax sas-Seklu Sittax.

⁴flegu. Medda dejqa ta' baħar bejn żewġ artijiet, bl-Ingliż *channel*.

⁵batterija. Fortizza żgħira b'sur baxx u xi kanuni. F'Malta għandna diversi batteriji minn ta' żmien il-Kavallieri, ħafna minnhom max-xatt.

Meta morna l-Munxar ma' tal-Klabb rajna l-batterija iġhidulha Tal-Franċiż.

Victor Falzon

Ix-xebb (Maltese salt-tree) tikber l-iktar mas-sisien u l-irdumijiet. Hija pjanta endemika għal Malta.

Joe Sultana

Il-bilbla (short-toed lark) tħobb ambjent miftuħ mingħajr sigar. Fuq Kemmuna hemm ħafna minn dan it-tip ta' ambjent u fil-fatt hemmhekk ibejtu iktar minn 20 par bliebel. Il-bilbla tibni l-bejta fl-art qalb ġebel u ħaxix niexef.

Denis Cachia

Dan huwa **ċ-ċentru żgħir** li għandha l-BirdLife f'Wied l-Aħmar fuq Kemmuna. Huwa post daqs nitfa imma jservi ta' bażi għar-ringiers li darbtejn fis-sena jitilgħu jistudjaw l-għasafar permezz tar-ringring. Dal-proġett ilu sejjer iktar minn 20 sena.

aħna ngħinuk tfaddal

Faddal permezz tal-BOV Young Savers Account u gawdi minn karus b'xejn meta tkun faddal €100 fil-kont u rati vantaġġjużi ta' imghax fuq il-flus li gġemma*. Genituri, nanniet, tuturi jew rappreżentanti legali jistghu jifthu dan il-kont biex iġemmghu għal tfal żgħar.

Impenn lejn is-suċċess tiegħek.

**BOV YOUNG
SAVERS ACCOUNT**
2131 2020 | bov.com

Termini u kundizzjonijiet japplikaw.

Mahrug mill-Bank of Valletta p.l.c.
58, Triq Żakkarija
Valletta VLT 1130 - Malta

BOV
Bank of Valletta